

Sevda Abbasova, Aisə Məmmədova
PEDAQOJİ KADR HAZIRLIĞINA YENİ YANAŞMA

Təhsil insanın mənəvi şəxsiyyətinin formalaşmasında, öz ölkəsinə olan sevgisində, daim yeniliklər etmək, yaratmaq və inkişaf etdirmək fonunda təzahür edir. Bu da vətənimiz olan Azərbaycanın uğurlu inkişafı üçün ən mühüm şərtidir. Təbii ki, bunlar Azərbaycan təhsilinin modernləşdirilməsi kontekstində mümkündür.

Hazırda Azərbaycan Respublikasında bir çox sahələrdə olduğu kimi, təhsil sahəsində də köklü islahatlar həyata keçirilmiş və uğurlu nəticələr əldə edilmişdir. Bu islahatların əsas məqsədi cəmiyyətin ehtiyac və tələbləri nəzərə alınmaqla, təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək və onun inkişafını təmin etməkdir. Bununla əlaqədar təhsilin keyfiyyətini şərtləndirən amillərə, ilk növbədə təhsilin məzmununa, müəllim hazırlığına və qiymətləndirmə sistemlərinə yenidən baxılması zərurəti yaranmışdır. Təsadüfi deyil ki, 2020-ci ilədək uzun bir dövrü nəzərdə tutan “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda da bu məsələyə xüsusi əhəmiyyət verilir. Strategiyada deyilir: “Təhsilalanın savadlı və səriştəli şəxs kimi formalaşmasına müəllimin təsiri müəllimin akademik bacarıqlarından, tədris təcrübəsindən və peşəkarlıq səviyyəsindən xeyli asılıdır. Müəllimin bu keyfiyyətləri ilə təhsilalanların nailiyyətləri arasında sıx korrelyasiya mövcuddur”(1)

Azərbaycan təhsil sistemi bu gün dünyaya inteqrasiya mərhələsindədir. Təhsilin tərkibində və strukturunda köklü dəyişikliklər baş vermişdir. Bu iş bütün sahələrdə olduğu kimi müəllim şəxsiyyətində, müəllimin peşə etikasında da özünü göstərir. Mövcud siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni vəziyyət cəmiyyətdə müəllimlərin təhsilində yeniliklər tələb edir. Ən əhəmiyyətlisi isə odur ki, gələcəyin müəllimini hazırlayarkən - fərdi yaradıcı bir yanaşma və özünü inkişaf etdirmək konsepsiyası tələb olunur. Hər zaman müəllim öz şagirdləri və tələbələri üçün nümunədir.

Bu gün təhsil ictimaiyyəti belə bir ümumi fikrə gəlirlər ki, ənənəvi təhsil sistemi, onun məzmununu təşkil edən biliklər müasir tələblərə cavab vermir. İnkişaf və tərəqqi üçün fundamental biliklər, təhsilə yeni konseptual yanaşma tələb olunur. Bu qeyd etdiklərimiz gələcəkdə müəllim kimi yeyişməkdə olan tələbələrə təkcə sessiyaları başa vurmaq üçün deyil, daha uzunmüddətli, gələcək fəaliyyətləri üçün daha lazımlı bacarıq və vərdislərlə təmin olunması ilə səciyyələnməlidir.

Bilirik ki, dövlətin, cəmiyyətin və insanların həyatında təhsilin əhəmiyyəti əvəzəlməzdir. YUNESKO-nun müəyyən etdiyi tərifi görə təhsil şəxsiyyətin bacarıq və davranışlarının təkmilləşdirilməsinin elə bir prosesi və nəticəsidir ki, bu zaman o, əqli yetkinlik və fərdi inkişafa nail olur. Təhsil daimi, fasiləsiz öyrənmə prosesidir. Təhsil vasitəsilə insanlar bilik və bacarıqlar qazanır ki, bu da onların gələcək həyatlarını necə qurmasına, necə karyera qazanmasına, bir sözlə arzularının gerçəkləşməsinə imkan yaradır.

Azərbaycan təhsil sisteminə formal, qeyri-formal, informal və əlavə təhsil formaları mövcuddur. Formal təhsil öz növbəsində erkən (məktəbəqədər), ibtidai, orta (ümumtəhsil və peşə-ixtisas təhsili daxil olmaqla) və ali təhsil (bakalavriat, magistratura və doktorantura) mərhələlərinə ayrılır.

Bu mərhələlərin hər birinin insan həyatında mühüm rolu var. Ölkəmizdə məktəbəqədər təhsilin məqsədi erkən yaş dövründən başlayaraq uşaqların əqli, fiziki və yaradıcı potensialının, mədəni səviyyəsinin inkişafının, psixoloji dayanıqlığının və sağlamlığının, mühafizəsinin, ətraf əlamə həssas, şüurlu münasibətinin və şəxsiyyətinin formalaşdırılmasından ibarətdir. Bu mərhələ uşaqların zəruri həyatı bacarıqlara yiyələnmələrini və məktəb təhsilinə hazırlığını təmin edir.

Ümumtəhsil məktəblərində təlim prosesinin məqsədi milli və ümumbəşəri dəyərlərə yiyələnmə, yaradıcı və tənqidi düşünməyi bacaran, fəal şəxsiyyət yetişdirməkdir. Cəmiyyətin inkişafında, onun hər bir üzvünün təhsil almasında, dünyagörüşünün formalaşmasında, həmçinin onun gələcək inkişaf istiqamətlərinin müəyyənələnməsində müəllimdən çox şey asılıdır. Bu şərtlə işdə müəllimin missiyası ondan ibarətdir ki, müəllim hər bir şagirdin təlim fəaliyyətini tənzimləsin və onun normal inkişafına nəzarət etsin.

Məlumdur ki, müəllim şəxsiyyətin formalaşması və idarəedilməsi vəzifəsini eyni zamanda yerinə yetirir. Bu onunla əlaqədardır ki, müəllim şəxsiyyətin intellektual, peşə və fiziki hazırlığını idarə edir, onun mənəvi aləmini zənginləşdirir.

Müəllim olmaq məsuliyyətli, xeyirxah və eyni zamanda çətin bir işdir. İlk növbədə müəllim bacarıqlı, işgüzar, ixtisasını dərindən bilən, müəllimlik adını müqəddəs tutan, mənəviyyatca pak, özünə və şagirdlərinə qarşı tələbkar, sənətinə ürəkdən bağlı keyfiyyətləri özündə cəmləşdirməlidir. Hər bir müəllim ixtisasından asılı olmayaraq müasir metodikalara, yeni təlim texnologiyalarına yiyələnməli, daim özünütəhsillə məşğul olmalı, nəzəri və praktik xarakterli bilik və bacarıqlara sahib olmalıdır.

Hər bir şagirdin ümumi təhsil alması, sonra onu müxtəlif ixtisaslar üzrə ali məktəbdə davam etdirməsi, layiqli mütəxəssis kimi əmək bazarında yer tutması, rəqabət qabiliyyəti olması, sağlam həyat tərzini keçirməsi, həyatda düzgün mövqe seçmək baxımından təhsilin və tərbiyənin mühüm rolu vardır. Bu sahədə müəllimlərin hər bir şagirdə, tələbəyə humanist yanaşmasının əhəmiyyəti danılmazdır. Tələbələrə müasir dünyagörüş formalaşdırmaq, seçdikləri ixtisas üzrə sərbəst biliklər qazanmağı, həmin bilikləri analiz-sintez etmək bacarığı aşılamaq ali məktəbdə verilən təhsilin əsas vəzifələrindəndir. Bu prosese müəllim birbaşa rəhbərlik edir və onun düzgün istiqamətləndirilməsi, düzgün formalaşdırılması müəyyən qədər müəllimdən asılıdır. Dahilərin belə bir deyimi var ki, atam mənə həyat verib, amma müəllimlərim mənə ölməzlik bəxş ediblər.

Ümummilli lider Heydər Əliyev müəllim əməyini yüksək qiymətləndirərək bildirir: "Mən yer üzündə müəllimdən yüksək ad tanımıram. Hər birimizdə müəllimin hərərətli qəlbinin bir zərəciyi vardır. Məhz müəllim doğma yurdumuzu sevməyi, hamının rifahı naminə vicdanla işləməyi müdrikliklə və səbirlə bizə öyrətmis və öyrədir. Hər birimizin öz müəllimi vardır və biz bütün ömrümüz boyu onun xatirəsinə hörmətlə, minnətdarlıqla qəlbimizdə yaşadıırıq!"

Hazırda təhsilin məzmunca modernləşməsi prosesinin əsasını şəxsiyyətyönümlülük təşkil edir. Müasir təhsil sisteminin əsas prinsipi olan şəxsiyyətyönümlülük öyrənmə və öyrətmə prosesində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Tələbələrə elmi idrakın formalaşdırılması, tədris etdiyi fənnin imkanlarından istifadə edərək həmin fənnə marağın artırılması, təlim-tərbiyə prosesində səmərəli üsul və vasitələrdən səmərəli istifadə olunması, peşə qabiliyyətlərinin inkişafı müəllimdən, onun pedaqoji bacarığından, səriştəsindən asılıdır. Səriştəlilik isə müəllimin müvafiq pedaqoji bacarıqlara yiyələnməsidir. Pedaqoji səriştəlilik dedikdə müəllimin fəaliyyətinə şəxsi münasibəti, öz fəaliyyətini düzgün qura bilməsi və həyata keçirilməsini təmin etmək bacarığı nəzərdə tutulur.

Bu baxımdan ali məktəb müəllimlərinin də üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Bu məsuliyyət müəllim- tələbə münasibətlərinin əsasında formalaşır və birbaşa təlim prosesinin səmərəli qurulmasına təsir edir.

Ali məktəbdə çalışan müəllimlər tədris etdiyi fənni yüksək səviyyədə mənimsətmək üçün öz ixtisaslarını mükəmməl bilməklə yanaşı, onu tələbələrin peşə qabiliyyətinə çevirməyi, peşənin incəliklərini öyrətməyi bacarmalıdırlar.

Təhsil islahatlarının tələblərinin yerinə yetirilməsində, ilk növbədə, müəllim özü dəyişməli, təlimin yeni texnologiyalarını bilməli, yeni proqram və dərsliklərdən, fənn kurikulumunun tələblərindən irəli gələn dəyişiklikləri tətbiq etməyi bacarmalıdır. Yeni metodlardan istifadə zamanı müəllim şagirdlərin idraki fəallığına, müstəqil düşünmə qabiliyyətinin inkişafına nail olur. İş prosesində müəllim - şagird münasibətlərinin düzgün qurulması, şagirdlərin təhsilə marağının artmasında, tədris olunan fənlərin sevdirməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İxtisasından asılı olmayaraq hər bir müəllim məktəbdə həm təlim işi, həm geniş tərbiyə işi aparır. O, sadəcə dərs deməklə, öz fənnini tədris etməklə, tələbələrə, şagirdlərə elmlərin əsaslarını mənimsətməklə işini məhdudlaşdırma bilməz. Müəllim öz vəzifəsini yerinə yetirərkən gənc nəsli həyata və rəqabətqabiliyyətli cəmiyyətə hazırlamaq kimi, vətəni yurdunu sevən gənclər yetişdirmək kimi müqəddəs vəzifə yerinə yetirir. Bu vəzifənin uğurla həyata keçirilməsi isə müəllimin pedaqoji ustalığından, peşə səriştəsindən və əməli fəaliyyətdən çox asılıdır. Məhz buna görə də müasir dövrdə müəllimlərin peşə bacarığı ilə yanaşı, tərbiyəvi işlərin aparılması, onun forma və metodlarına yeni yanaşma mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Cəmiyyətin və dövlətin prioritetlərindən biri olan yüksək mənəviyyatlı, məsuliyyətli, yaradıcı, təşəbbüskar vətəndaşın formalaşması və inkişafı üçün təhsil sosial və pedaqoji dəstəkdir. Müasir təhsilin ən mühüm məqsədi məhz budur.

Təhsil həmişə cəmiyyətin mənəvi konsolidasiyasında, xarici və daxili problemlərin həll olunmasında və sosial həmrəyliyin möhkəmlənməsində əsas rol oynamışdır.

Əsas odur ki, gələcək müəllimin öyrənmə prosesində yüksək təhsili təmin edilsin, tədris aldığı illərdə ən yaxşı insan keyfiyyətləri formalaşsın və bunun üçün həqiqətən zəruri olan bütün bilikləri əldə etmək imkanı olsun. Bu, daha vacibdir, çünki bu gün şagirdlər və ya tələbələr qətiyyətlə öyrənmə bacarığını itirirlər, özlərini inkişaf etdirməyə deyil, bal yığmaq xatirinə oxuyurlar. Bir qayda olaraq, bu da şifahi nitq bacarıqlarının itirilməsinə, intellektual qabiliyyətinin olmaması səbəbindən bir çox problemlərin həll edilməməsinə səbəb olur. Yeni yanaşma standartları müəllimin ümumi mədəni və peşəkar bacarığına, eləcə də dövlətin sosial-iqtisadi ehtiyaclarına cavab verən tələblərə

yönləməli və bu kimi dəyərlərin formalaşmasına istiqamətlənməlidir. Bunların tətbiqi və həyata keçirilməsi tezliklə faydasını göstərməli və pedaqoji universitetlər bu prosədə fəal iştirak etməlidir.

Göstərilən məqsədin həyata keçirilməsi bir sıra prioritetməsələlərin həllini nəzərdə tutur, yəni:

- pedaqoji təhsili alan tələbələrin biliklərinin keyfiyyətinin artırılması;
- müəllimlərin yeni peşəkar standartlarının və yeni məktəb standartlarının tətbiqinin təmin edilməsi üçün təhsil proqramlarının və təlim texnologiyalarının məzmununun dəyişdirilməsi;
- müəllim hazırlığı proqramlarını həyata keçirən mövcud pedaqoji kollec və universitetlərin səmərəliliyinin artırılması;
- müxtəlif pedaqoji təhsil alan müəllimlərin müstəqil peşəkar sertifikatlaşdırma sisteminin tətbiqi və inkişaf etdirilməsi, müəllimlərin karyerasını inkişaf etdirmək üçün belə bir sistem təmin edilməsi.

Təsadüfü deyil ki, bununla bağlı Əmək Məcəlləsinə yeni maddə əlavə olunub. Bu maddəyə görə Azərbaycan Respublikasında dövlət ümumi təhsil müəssisələrində işləyən təhsilverənlərin sertifikatı keşiriləcəkdir. Yəni, Azərbaycanda dövlət ümumi təhsil müəssisələrində işləyən təhsilverənlərin peşəkarlıq səviyyəsini və peşə yararlılığının yoxlanılması məqsədilə müəllimlər “Təhsil haqqında” qanunda nəzərdə tutulmuş qaydada sertifikatı əldə edəcəklər.

Bu baxımdan müəllimlərin peşə fəaliyyətinə dair innovativ yanaşmaları əks etdirən yeni normativ sənədlərin hazırlanmasının vacibliyi də qeyd olunmalıdır.

Müasir pedaqoji təhsildə didaktik və texnoloji xüsusiyyətlərin formalaşması vacibdir. Bu gün cəmiyyət nəhəng bir şəbəkəyə çevrilmişdir, yeni məlumatların yaradılması texnologiyaları praktik nəticələrə nail olmaq üçün məlumatın yenidən bölüşdürülməsini və strukturlaşdırılmasını idarə edir.

Yeni təhsil paradigması sivil mədəniyyət məkanını nəzərdə tutur. Burada vətəndaşın intellektual və mənəvi özünü inkişaf etdirmə prosesi baş verir, həqiqətin yaradıcısı və daşıyıcısı kimi bütün mənəvi azadlıqlar insana aid edilir. Cəmiyyətin mənəvi potensialının yaradıcı güclərini inkişaf etdirmək isə təhsilin vəzifəsidir. Ona görə təhsil müəssisələrinə adi məlumat ötürən işçilər deyil, peşəkarlar mütəxəssislər lazımdır. Bu həm də ali təhsilin pedaqoji problemi və onun həlli tələb olunur.

Müəllimin peşə standartında dəyişikliklər necə təsvir olunur:

Sürətlə dəyişən dünyada, müəllimin əsas peşəkar keyfiyyəti şagirdlərinə öyrənməni öyrətmək qabiliyyəti hesab edilir. Dəyişməyə hazırlıq, mobillik, hərəkətlik, qərar qəbul etmədə məsuliyyət və müstəqillik - müvəffəqiyyətli peşəkar fəaliyyətinin bütün bu xüsusiyyətləri müəllimə aid edilir. Bu qiymətli keyfiyyətləri tapmaq pedaqoji yaradıcılığın məkanını genişləndirmədən mümkün deyildir. Müəllimin işi ümumi nəzərdən kənar olan kiçik tənzimləmədən azad olmalıdır. Müəllimin təşəbbüsünü məhdudlaşdıran, həddən artıq əlavə vəzifələrlə yüklənən, uşaqlarla işləməkdən çəkinən keyfiyyətlər müasir dövrün tələblərinə uyğun deyil.

Müəllimlik peşəsinin professional standartı onun fəaliyyətini tənzimləyən köhnəmiş sənədlərdən, metod və priyomlardan imtina edilməsi onun inkişafına təkan vermək üçün nəzərdə tutulub. Dünya dəyişir, uşaqlar dəyişir, bu isə öz növbəsində müəllimlərin ixtisaslarına yeni tələblər qoyur. Nəticədə, müəllim üçün yeni bir peşə standartının tətbiqi qaçılmaz olur.

Müəllimin azadlığının sərhədlərinin genişləndirilməsi, yeni peşə standartı onun işinin nəticələri üçün məsuliyyətini artırır, ixtisasına yeni tələblər qoyur, yeni qiymətləndirmə meyarları tələb edilir. Bu gün müəllimlərin peşəkarlıq və sərəştəlilik səviyyəsinin artırılması zəruriyyətdən irəli gələn bir məsələdir. Pedaqoji yenilikləri daim izləmək, onları mənimsəmək, onlardan istifadə etmək və yeniliklər yaratmaqla pedaqoji fəaliyyətin məzmununu dərinləşdirmək aktual problem olaraq müasir təhsilimizin qarşısında durur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsil üzrə Dövlət Strategiyası. Bakı: 2013.
2. Əliyev H. Ə. Təhsil millətin gələcəyidir (Tərtib edənlər: M.Mərdanov, Ə.Quliyev). Bakı: Təhsil, 2002.
3. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin psixoloji problemləri. Bakı: Ozan, 1998.
4. Əlizadə Ə., Əlizadə H. Pedaqoji psixologiya. Bakı: 2010.
5. İlyasov M.İ. Müəllimin pedaqoji ustalığı. Bakı: Elm və təhsil, 2013.
6. Cəbrayilova F.A. Pedaqoji təmayüllü orta ixtisas məktəblərində tələbələrin peşə sərəştəliliyinin inkişafının sosioloji təhlili // Təhsilin sosioloji problemləri. Bakı: Mütərcim, 2011, s. 274.

Açar sözlər: təhsil, peşəkarlıq, müəllimlik fəaliyyəti, şəxsiyyətin formalaşması, peşə bacarıqları

Ключевые слова: образование, профессионализм, педагогическая деятельность, формирование личности, профессиональные навыки.

Key words: education, professionalism, teaching activity, identity formation, professional skills

РЕЗЮМЕ

Новый подход к подготовке педагогических кадров

Расширяя границы свободы учителя, новый профессиональный стандарт повышает ответственность за результаты его работы, устанавливает новые требования к специальности и требует новых критериев оценки. Сегодня повышение уровня профессионализма и компетентности учителей является вопросом необходимости. Углубление содержания педагогической деятельности путем постоянного мониторинга, внедрения, использования и инновации педагогических инноваций стоит перед лицом современного образования.

SUMMARY

New approach to the training of teachers

Expansion Slot is a professional standard, the new standard will be responsible for its responsibilities, sets new requirements for specifications, and requires newer criteria. Сегодня повышение уровня профессионализм и компетентности учителей отвляется

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT-ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

вопросом необходимости. Concentration of pedagogical activity on permanent monitoring, retooling, exploitation and innovation of pedagogical innovations lies in the development of modern education.

RƏYÇİ: dos.L.Ələkbərova